

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (political change)

ในโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ, การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในทางสังคมศาสตร์จะถือว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นลักษณะเคลื่อนไหวเป็นลูกโซ่ คือ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีผลกระทบถึงกันทั่วทั้งระบบ ด้านการเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบและเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ต่อเนื่องและสะสม ดังเช่น วิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงที่มีความรวดเร็ว ขาดความต่อเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอดีต

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้น สามารถเปลี่ยนแปลงไปสองทิศทาง คือ ทางบวกหรือในแง่พัฒนาการทางการเมือง และทางลบอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา อาจสรุปได้ดังนี้

แนวความคิดหรือทฤษฎี ของนักวิชาการกลุ่มคณะกรรมการการเมืองเปรียบเทียบแห่งสภาวิจัยสังคมศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกา (Committee on Comparative of the Social Research Council) มีความเห็นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “พัฒนาการทางการเมือง” หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทางบวก มีคุณสมบัติหรือลักษณะของพัฒนาการทางการเมืองดังนี้ (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2525 อ้างใน ประทุมรัตน์ ชูติมาวิทย์, 2541 : 22-25)

คุณสมบัติหรือลักษณะของระบบการเมืองที่พัฒนาประการแรก ได้แก่ ความเสมอภาค (equality) ความเสมอภาคในทางการเมือง หมายความว่า กฎหมายหรือข้อบังคับที่บัญญัติขึ้นสำหรับใช้บังคับแก่สมาชิกในระบบการเมืองนั้น จะต้องมีลักษณะเป็นสากล (universal) กล่าวคือใช้บังคับแก่ทุกคนโดยเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และความเสมอภาคยังมีความหมายว่า ประชาชนจำนวนมากได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง นอกจากนั้น ความเสมอภาคยังมี

ความหมายครอบคลุมไปถึงกระบวนการเลือกสรร (recruitment) ผู้นำทางการเมืองที่อยู่บนหลักการของความสำเร็จของตัวบุคคล มิใช่การสืบต่อตำแหน่งทางการเมืองโดยสืบตระกูลหรือโดยสายเลือด

คุณสมบัติของระบบการเมืองที่พัฒนาประการที่ 2 ได้แก่ ความมีประสิทธิภาพ (capacity) ของระบบการเมือง สมรรถภาพมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการดำเนินการ (performance) ของรัฐบาล ประการแรกทีเดียวความมีประสิทธิภาพหมายความว่า การมีจำนวนและขอบข่ายการดำเนินการของรัฐบาลที่กว้างขวางขึ้น และความสามารถยังหมายถึงระบบการเมืองสามารถดำเนินนโยบายสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลด้วย ในประการสุดท้าย ความมีประสิทธิภาพมีความสัมพันธ์กับการบริการสาธารณะบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล (rationality) และการมีทัศนคติที่เป็นทางโลก (secular) ต่อนโยบายสาธารณะ

คุณสมบัติประการสุดท้ายของระบบการเมืองที่พัฒนา ได้แก่ การมีความแตกต่างกันในโครงสร้าง (differentiation) และความชำนาญเฉพาะอย่าง (specialization) ในประการแรกทีเดียวความพัฒนาในแง่นี้หมายความว่า จะมีโครงสร้างทางการเมืองหลายๆ ประเภทที่มีลักษณะชำนาญเฉพาะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้หมายความว่า บทบาท (role) หรือโครงสร้าง (structure) หลากหลายเหล่านี้จะกระทำหน้าที่ในลักษณะที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น และนอกจากนั้นระบบการเมืองที่พัฒนายังหมายถึงว่า บทบาทและโครงสร้างหลากหลายนี้ยังมีการกระทำหน้าที่ในลักษณะที่สัมพันธ์กันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ มีบูรณภาพ (integration) นั่นเอง

ในระบบการเมืองที่พัฒนาจะมีคุณสมบัติทั้ง 3 ประการนี้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ลักษณะร่วมของการพัฒนา” (development syndrome) คือมีลักษณะที่สอดคล้องประสานต่อกัน

Huntington (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2525 อ้างใน ประทุมรัตน์ ชุตินาวิทยาคม, 2541 : 26-27) ได้แบ่งประเภทแนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองออกเป็น 3 แนวทาง คือ

ก) แนวทางการศึกษาเชิงระบบ-การกระทำหน้าที่ (systems theory) เป็นการศึกษาภายใต้กรอบทฤษฎีของทฤษฎีระบบ และทฤษฎีทางด้าน โครงสร้างและการกระทำหน้าที่

ข) แนวทางการศึกษา เชิงกระบวนการทางสังคม (empirical data) ซึ่งเริ่มต้นจากกระบวนการทางสังคม เช่นการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรม, การเกิดขึ้นของชุมชนเมือง, การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ ฯลฯ มาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ค) แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (comparative history) เป็นแนวทางการศึกษา ลักษณะเปรียบเทียบวิวัฒนาการของสังคมตั้งแต่ 2 สังคมขึ้นไป

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนานั้น Huntington มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า การที่ประเทศต่าง ๆ มีความแตกต่างกันทางการเมืองนั้น ความแตกต่างที่สำคัญมิใช่เรื่องระบอบการปกครองแต่เป็นความแตกต่างกันในเรื่องระดับของความเป็นรัฐบาล (degree of government) และความเป็นประชาคมทางการเมือง (political community) นี่คือการแตกต่างระหว่างระบบการเมืองที่พัฒนาและระบบการเมืองของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนา คือ การขาดแคลนรัฐบาลที่มีอำนาจ มีความชอบธรรม และมีประสิทธิภาพ และการขาดแคลนความเป็นประชาคมทางการเมือง ระดับของความเป็นประชาคมทางการเมืองนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมือง (political institution) และพลังทางสังคม (social forces) ซึ่งได้แก่ กลุ่มต่างๆ ทางสังคม เช่น กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา กลุ่มท้องถิ่น กลุ่มทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ในสังคมที่สลับซับซ้อนและมีลักษณะหลากหลาย การที่สามารถสร้างและธำรงไว้ซึ่งความเป็นประชาคมทางการเมืองขึ้นอยู่กับสถาบันการเมือง ในสังคมเช่นนี้จะไม่มีพลังทางสังคมกลุ่มใดที่จะสามารถปกครองประเทศได้โดยปราศจากการสร้างสถาบันการเมืองต่างๆ ที่มีความเป็นอิสระจากพลังทางสังคมที่สร้างมันขึ้นมา ความเป็นประชาคมทางการเมืองหมายความว่า สภาพการณ์ที่สมาชิกของพลังทางสังคมกลุ่มต่างๆ จำนวนมากพอรวมกันเข้าด้วยกันเห็นพ้องต้องกันในกฎหมาย สิทธิ และภาระหน้าที่ซึ่งกำหนดร่วมกันขึ้นมาสำหรับสังคมนั้น ความเป็นประชาคมทางการเมืองประกอบด้วยคุณสมบัติ 3 ประการ คือ

- 1) การยอมรับในกฎและกติการ่วมกัน (consensus juris)
- 2) ความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมนั้น เพื่อประโยชน์ร่วมกัน (utilitatis communio) และ
- 3) การร่วมกันในลักษณะที่มีเสถียรภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่า การร่วมกันนี้จะต้องถูกทำให้เป็นสถาบัน (institutionalization)

Huntington มีความเห็นว่า การทำให้ทันสมัย (modernization) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับความคิดและกิจกรรมของมนุษย์ในหลายๆ ด้าน การทำให้ทันสมัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านิยม ทศนคติและความคาดหวัง มีการเพิ่มพูนและการกระจายของความรู้และเทคโนโลยี การเพิ่มขึ้นของการคาดหมายอายุเฉลี่ย การเพิ่มขึ้นของการเปลี่ยนสถานะและการเปลี่ยนสถานที่อยู่อาศัย การเพิ่มขึ้นของกลุ่มทุติยภูมิที่มีลักษณะการกระทำหน้าที่เฉพาะ ฯลฯ ในทางปฏิบัติ กระบวนการทำให้ทันสมัยนำไปสู่การแตกสลายหรือการเสื่อมโทรมลงของระบบการเมืองแบบประเพณีนิยม แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องนำไปสู่ระบบการเมืองที่ทันสมัย ในประเทศ

กำลังพัฒนาต่างๆ ในเอเชีย แอฟริกา และ ลาตินอเมริกา อาจมีการเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (participation) ของบุคคลและกลุ่มต่างๆ ในสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่ามีการใช้อำนาจทางการเมือง (differentiation of political structures) อย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้าม เรากลับพบการเพิ่มขึ้นของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพลังทางสังคมต่างๆ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความผุพังทางการเมือง (political decay) ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ก็คือ ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง (political instability)

นอกจากนี้ Lucian Pye (1996) ได้สรุปเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมืองที่ตรงกับแนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองว่าสามารถเปลี่ยนแปลงได้หลายประการ โดยสรุปคือการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจหรือการพัฒนาอุตสาหกรรม, การเปลี่ยนแปลงด้านกฎระเบียบการบริหาร, การเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

- แนวความคิดเรื่องชุมชนกับการท่องเที่ยว

เป็นที่ทราบกันดีว่าในโลกปัจจุบันเราไม่อาจที่จะปฏิเสธการพัฒนาไปได้ การท่องเที่ยวเองถูกใช้เป็นกลยุทธ์หนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้ได้รับความเจริญก้าวหน้า นอกเหนือจากการสร้างงานให้เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันเราก็ไม่อาจปฏิเสธผลพวงทั้งด้านดี และด้านเสียที่มาจากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนนั้นๆ ได้เช่นกัน ในที่นี้ จะได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวเนื่องระหว่างชุมชนกับการท่องเที่ยวไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540 อ้างใน สุวณี ทรัพย์พิบูลย์ผล, 2544 : 9)

ผลดีที่มาจากการท่องเที่ยว ต่อสถานะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

1) ผลทางเศรษฐกิจ ได้แก่

- เกิดการสร้างงาน, เกิดการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการการท่องเที่ยว
- เกิดระบบตลาด การจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องมือ เครื่องใช้ และปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริการการท่องเที่ยว
- มีรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่นอกจากนี้รายได้เดิมและครอบครัวจะมีรายได้ใหม่ที่เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากรายได้เดิม ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2) ผลทางสังคม มีมากมายหลายตัวอย่าง เช่น

- เกิดการพัฒนาในทางสร้างสรรค์ขึ้นในสังคม

- มีการติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น
- มีสัญญาณทางสังคมเกิดขึ้น เนื่องจากการตกลงในสิทธิหน้าที่รับผิดชอบต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบการทอ่งเที่ยวของสมาชิกชุมชน (social contract)
- สมาชิกชุมชนจะถูกกระตุ้นให้สนใจพัฒนาการศึกษาของตัวเองและบริการทั้งทางการศึกษาในรูปแบบและนอกรูปแบบในด้านการบริการ การจัดการ และเทคนิคอื่นๆ
- ฯลฯ

ผลเสียที่มาจาก การทอ่งเที่ยวที่เกิดขึ้นกับชุมชน ได้แก่

- ขนาคของชุมชนเติบโตเกินไป ถ้าปัจจัยดึงดูดจากการทอ่งเที่ยวมีกำลังมากและไม่ได้รับการจัดการที่ดี
- โครงสร้างการบริหารชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ถ้าอิทธิพลการทอ่งเที่ยวมีมากก็จะได้รับการจัดการให้ดีขึ้น
- วัฒนธรรมเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนได้รับผลกระทบและถูกกลืนจากอิทธิพลวัฒนธรรมและแนวทางชีวิตจากภายนอก
- เพิ่มความเป็นชนชั้น, สร้างความขัดแย้งในชุมชน
- ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า การทอ่งเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ แม้ว่าจะมีแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนบนหลักการของการอนุรักษ์ ให้เกิดผลเสียน้อยที่สุด มีผลดีมากมาย แต่ก็มีผลเสียมากมายเช่นกันหากไม่ได้รับการจัดการดูแลที่ดีตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักการแนวคิดนี้ ซึ่งผู้ได้รับผลกระทบดังกล่าวก็คือ ชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น กลไกสำคัญในการดำเนินการจัดการ ก็คือ ชุมชน ซึ่งสะท้อนภาพ ความสัมพันธ์ของชุมชนกับการจัดการทอ่งเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ซึ่งตรงกับที่ พจนา สวนศรี ผู้ประสานงานโครงการทอ่งเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (2545 อ้างใน วารสารเส้นทางสีเขียว, เม.ย. – ก.ค. 2545 : 48) กล่าวไว้ว่า นโยบายของโครงการทอ่งเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประกอบด้วยหลัก 5 ประการ คือ

1. สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการทอ่งเที่ยว
2. สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยน และการเรียนรู้ระหว่างนักทอ่งเที่ยวกับชาวบ้าน
3. เคารพวัฒนธรรมและกติกาทอ่งเที่ยว
4. สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน
5. คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทอ่งเที่ยว

จากการศึกษาข้างต้นทำให้เราเห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นจะมีความสัมพันธ์กับชุมชนเสมอ ทั้งการได้รับผลดีจากการดำเนินกิจกรรมและการได้รับผลเสียก็ตาม ซึ่งอาจสังเกตได้ว่าการศึกษาวิจัยที่พูดถึงผลกระทบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้มากมาย แต่โดยส่วนมากจะพูดถึงแต่ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม วัฒนธรรม เท่านั้น ทั้งๆ ที่ด้านการเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบและมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ผู้ศึกษาจึงได้สนใจศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และจากการศึกษาแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนี้ ทำให้เราทราบแนวทางที่จะใช้ศึกษาวิจัยครั้งนี้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นสามารถศึกษาแนวทางใดได้บ้าง โดยจะใช้การศึกษาแบบผสมผสานกันทั้ง 3 แนวทาง รวมทั้งสามารถสังเกตลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ว่ามีทิศทางอย่างไร อัตราเร็วเป็นเช่นไร และมีขอบข่ายกว้างแค่ไหน ทั้งนี้การศึกษาแนวคิดดังกล่าวจะช่วยเป็นกรอบสำคัญในการศึกษา

2.1.2 แนวคิดการเรียนรู้ทางการเมือง (political learning)

David Easton (อ้างในอรอำไพ โอศิริ, 2541:17) ได้กล่าวถึงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ใหญ่ๆ คือ ระบบการเมือง ทศนคติ และการเข้าร่วมในทางการเมือง ส่วนที่เกี่ยวกับระบบการเมืองจะศึกษาเกี่ยวกับสถาบันโครงสร้างและปทัสถานของระบบการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับทศนคติ จะศึกษาเกี่ยวกับอำนาจตัวบุคคล กลุ่มบุคคล นโยบายอุดมคติ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและอิทธิพล ส่วนการเข้าร่วมในทางการเมืองจะศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมี 3 แบบ คือ

ลักษณะที่หนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ในทางการเมือง (political community) เช่น การรวมตัวกันทางการเมือง

ลักษณะที่สอง คือ การมีกฎเกณฑ์และแบบแผน เช่น การมีบทบาททางการเมืองอย่างมีหลักเกณฑ์ มีระเบียบเคารพต่ออำนาจในการปกครอง เคารพต่อกฎหมาย เพื่อที่จะส่งเสริมวิถีทางการเมืองการปกครองให้มั่นคงยิ่งขึ้น

ลักษณะที่สาม คือ เคารพต่ออำนาจอันชอบธรรมในการปกครอง (authority)

โดยทั่วไปหน่วยการเรียนรู้ทางการเมือง (agent of political socialization) หมายถึงหน่วยดังต่อไปนี้ (สรุปจากอรอำไพ โอศิริ, 2541 : 17- 22) คือ

1. ครอบครัว ในสังคมหนึ่งๆ ครอบครัวถือเป็นหน่วยสังคมแรกที่มนุษย์ได้สัมผัส โดยชีวิตแรกของมนุษย์เริ่มที่ครอบครัว ดังนั้น ครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อสมาชิกอย่างมาก โดยเฉพาะบิดา มารดา เพราะเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดมากที่สุด เช่นเดียวกับที่ Almond และ Powell มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า ครอบครัวเป็นตัวการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูง และต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาว ทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงถือได้ว่า ครอบครัวเป็นโครงสร้างอันดับแรกที่ทำให้มนุษย์ในสังคมได้เริ่มเรียนรู้ทางการเมือง

2. สถาบันการศึกษา โรงเรียนถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่มีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของคนเรา ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่คนเรายังเป็นเด็ก โดยโรงเรียนจะนำหลักสูตรของวิชาต่างๆ มาให้นักเรียนศึกษา หลักสูตรจะเป็นสิ่งเกื้อกูลให้เด็กได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง อบรมกล่อมเกลาให้เด็ก นอกจากเด็กจะได้เรียนรู้ทางการเมืองตามหลักสูตรของโรงเรียนแล้ว เด็กยังได้รับการเรียนรู้จากพิธีการต่างๆ เช่น การเคารพธงชาติ การร้องเพลงชาติ สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนร่วมทำให้เด็กรู้จักความรักชาติ มีความผูกพันสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ครูก็เช่นเดียวกันจะเป็นบุคคลที่สำคัญมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองตั้งแต่คนเรายังเล็กๆ อยู่ โดยถือว่าครูเป็นที่เคารพรัก เด็กจะเอาตัวอย่างการแสดงออกและคำสั่งสอนของครูเป็นแนวทางปฏิบัติของตนเอง เมื่อเด็กพ้นจากโรงเรียนเข้าสู่สถาบันอุดมศึกษา ต้องการแสดงความคิดเห็น การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง สถาบันจะกระตุ้นให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นทางการเมือง ทำให้นักศึกษาอยากจะได้นำความรู้ที่เรียนมาไปใช้ประโยชน์ทางการเมือง อยากจะเห็นทิศทางการเมืองเป็นไปในแนวทางที่ตนเองได้รับการสั่งสอนเรียนรู้จากโรงเรียน จากครู และสถาบันอุดมศึกษา (จุฬพล หนิมพานิช, 2533 : 276 – 277)

3. กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนถือว่ามีส่วนช่วยครอบครัวในการเรียนรู้ทางสังคม ยิ่งสังคมสมัยใหม่กลุ่มเพื่อนจะเข้าทำหน้าที่แทนแม่และครอบครัว ช่วยถ่ายทอดระเบียบวิธีคุณค่าต่างๆ ให้กลุ่มเพื่อนถือว่าเป็นกลุ่มแรกที่เด็กๆ จะได้เล่นด้วยกัน มีการทำงานร่วมกัน จะมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดซึ่งกันและกัน ภายในกลุ่มเพื่อนเดียวกันแต่ละคนภายในกลุ่มก็จะรับเอาแบบอย่างที่เป็นภาพจากเพื่อนคิดตัวมาจนเป็นผู้ใหญ่ ทำให้มีทัศนคติที่คล้อยตามเพื่อรับเอาพฤติกรรมจากเพื่อนในสมาชิกกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดความสนใจทางการเมืองเบื้องต้น และจะคอยติดตามเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ในสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแลเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้บิดามารดาไม่สามารถให้ความรู้ความชำนาญ หรือถ่ายทอดในโลกความต้องการของเด็กได้ เด็กก็จะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับเพื่อนมาก

กว่าครอบครัว ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง เพราะคนเราจะรับเอาแบบอย่างจากเพื่อนเมื่อตอนเด็กๆ ถ้ากลุ่มเพื่อนที่มีความคิดการกระทำดี เมื่อโตขึ้นเขาก็จะนำแบบอย่างที่ดีไปใช้ต่อไปด้วย

4. กลุ่มอาชีพ จะเป็นกลุ่มใหม่ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้วิธีการต่างๆ ทางสังคมโดยจะมีอิทธิพลทำให้คนที่เริ่มเข้าสู่กลุ่มอาชีพต้องเรียนรู้ว่ากลุ่มอาชีพที่ตนเข้าไปร่วมด้วยนี้มีระเบียบปฏิบัติกันอย่างไร ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มอาชีพแพทย์ก็จะมีแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง กลุ่มทนายก็จะมีแบบอย่างแตกต่างไปอีกแบบหนึ่ง ในกรณีการเรียนรู้ทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวนา กลุ่มเกษตรกรจะมีส่วนให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้หรือมีทัศนะทางการเมือง เพราะกลุ่มดังกล่าวจะได้มาซึ่งความต้องการหรือผลประโยชน์ต้องมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การชุมนุมประท้วง ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มจะต้องมีการเรียนรู้ทางการเมืองในแง่ของวิธีการเคลื่อนไหวชุมนุม วิธีการใช้อำนาจต่อรองกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มจึงมีส่วนช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ทางการเมือง (จุมพล หนิมพานิช, 2533 : 278- 279)

กลุ่มอาชีพยังเป็นกลุ่มที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ ซึ่งผูกพันกันด้วยอาชีพการงาน เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมวิชาชีพ ทั้งนี้กลุ่มอาชีพจะเป็นตัวการถ่ายทอดข่าวสาร ความเชื่อถือเข้าไปในกลุ่ม เมื่อมีสมาชิกคนใดเข้าไปในกลุ่มก็ต้องยอมรับบทสถานภาพ กลุ่มอาชีพที่มีขนาดใหญ่จะมีความเหนียวแน่นและมีความจงรักภักดีสูง จะทำให้มีบทบาทในการสร้างและปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองแก่สมาชิก (พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 22)

5. สื่อมวลชน ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีหน้าที่สำคัญที่จะเสนอข่าวสารเป็นสื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เสนอความเห็นต่อบุคคลจะทำให้บุคคลที่ได้รับข่าวสารเกิดความคิดเห็น ทศนคติความโน้มเอียงในทางการเมืองตามที่สื่อมวลชนเสนอได้ ซึ่งนับวันสื่อมวลชนจะมีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากขึ้นทุกวัน เพราะเป็นสื่อที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ จะเป็นตัวแพร่กระจายข่าวสารทางการเมืองได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นข่าวสารที่ประกอบด้วยค่านิยม ความเชื่อสำคัญๆ ทางการเมือง สามารถให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นๆ ได้จนสามารถมีพฤติกรรมทางการเมืองตามความเชื่อค่านิยมและอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นๆ ได้ (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2528 : 28)

6. สถาบันการเมือง ได้แก่ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้นอกจากจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรรัฐบาล สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในประเทศ สถาบันการเมืองยังมีส่วนทำหน้าที่ในการเรียนรู้ทาง

1) การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม (indirect learning) ไม่มีการกำหนดหลักสูตรแน่นอน เป็นการเรียนรู้สิ่งที่ไม่ใช่การเมือง แต่เป็นพื้นฐานในการกำหนดบุคลิกภาพ ทักษะคติทางการเมืองของปัจเจกบุคคลในช่วงเวลาต่อมา เช่น การดูแลปกครองคนในครอบครัว ซึ่งเด็กได้เรียนรู้จากบิดา มารดา เป็นการถ่ายทอดระหว่างบุคคล, การฝึกปฏิบัติ และการสร้างข้อสรุปทั่วไป

2) การเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง (direct learning) มีหลายลักษณะด้วยกัน คือ

2.1 โดยการเลียนแบบ (imitation) เป็นวิธีการที่เด็กเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่

2.2 จากการตั้งปณิธาน (anticipatory political socialization) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความคาดหวัง หรือใฝ่ฝันในสิ่งที่บุคคลเคยสัมผัสและประทับใจ เช่น เด็กที่มีภาพพจน์ว่าอาชีพทหารหรือตำรวจเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีอำนาจ ก็อาจจะใฝ่ฝันว่าเมื่อโตขึ้นจะมีอาชีพนั้น ซึ่งความคิดเหล่านี้อาจจะเปลี่ยนแปลงได้เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่แล้วมีประสบการณ์ที่ทำให้รู้ว่าคุณค่าเดิมของตนไม่ถูกต้อง

2.3 จากการศึกษาทางการเมือง (political education) เกิดขึ้นจากการสอนโดยตรงหรือจากการปลูกฝังลัทธิ มีกำหนดระยะเวลาหลักสูตรและวิธีการสอนที่แน่นอน เช่น โรงเรียน องค์การของรัฐบาล เนื้อหาการสอนจะเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ ค่านิยมที่จำเป็นสำหรับสังคม เช่นความรักชาติ การเชื่อฟังกฎหมาย

2.4 จากประสบการณ์ทางการเมือง (political experiences) เป็นการรับรู้ความเชื่อต่างๆ จากการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตนเอง เช่น การเดินขบวนประท้วง หรือการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดการเรียนรู้ทางการเมือง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษากิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพราะว่ากระบวนการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนนี้ มีผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมด้วย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือด้านกระบวนการทางการเมืองเอง การศึกษาแนวคิดการเรียนรู้ทางการเมืองนั้นก็จะช่วยสามารถอธิบายความสัมพันธ์ทางการเมือง, กฎเกณฑ์แบบแผนทางการเมืองและกระบวนการทางการเมืองอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม เพราะในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนโดยชุมชนนี้จะส่งผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว, สถาบันการศึกษา, กลุ่มเพื่อน, สื่อมวลชนหรือสถาบัน

ทางการเมือง การเรียนรู้ดังกล่าวนี้จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม การศึกษาแนวคิดดังกล่าวจึงช่วยในการอธิบายกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ามีทิศทางการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ด้วยสาเหตุหรือปัจจัยอะไรบ้าง

2.1.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

- ความหมายของการมีส่วนร่วม

สหประชาชาติ (United Nations, 1978 อ้างใน สมภพ คชินธรนันท์, 2541 : 12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการตัดสินใจและการกระทำ ในกระบวนการตัดสินใจนั้นเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคม และการจัดสรรทรัพยากร ส่วนการกระทำเป็นการกระทำโดยความสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526 : 6-7 อ้างใน สมภพ คชินธรนันท์, 2541 : 13) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิและองค์การอาสาสมัคร เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 9) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่า เป็นกิจกรรมที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่าง เพื่อมุ่งหวังการพัฒนาชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. มีประชาชนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
2. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุกิจกรรมการพัฒนา

แก้วสรร อติโพธิ (2527 อ้างใน ศิริพันธุ์ ไพโรจน์รัตน์, 2543 : 26) ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองของรัฐที่ส่งผลกว้างไกลโดยให้ดำเนินการดังนี้

- สร้างระบบให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- ส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกันตามผลประโยชน์หรือแนวทางที่หลากหลายขยายออกไปทุกระดับจนถึงท้องถิ่น
- มีกระบวนการได้ส่วนสาธารณะที่มีฐานะเป็นสิทธิทางกฎหมายของประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง
- มีสิทธิรับรู้ข่าวสาร
- กระจายอำนาจโดยการปรับปรุงองค์กรรัฐเพื่อให้ประชาชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากร

จากแนวความคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม กล่าวถึง การกำหนดเป้าหมายที่ให้ประชาชนมีบทบาทมากขึ้นถึงขั้นเป็นตัวนำของการพัฒนา ตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจ การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวางแผนและการปฏิบัติตามแผนเพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาของสังคม ซึ่งมีข้อสังเกตว่า การพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนมิได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของและลงมือพัฒนาด้วยตนเองแล้ว การพัฒนานั้นมีอาจสำเร็จอยู่ยั่งยืนได้ ซึ่งหลักการดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศปัจจุบัน

- รูปแบบ ขั้นตอนและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526 อ้างใน ปิยพร ทวีกุล, 2544 : 13) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมทีนั้น รัฐบาลมักจะมองในแง่ของการร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน มากกว่า ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำงาน และร่วมบำรุงรักษา แม้ว่าวัสดุและเงิน จะยังจำเป็นอยู่ก็ตาม แต่โดยภาพรวมของเขาแล้ว ก็ยังเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

1. สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น
2. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถรวมทั้งการควบคุมติดตาม ประเมินผล และซ่อมแซมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการทำกิจกรรมนั้น

Uphoff (อ้างในชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2534) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ และควรแบ่งพิจารณาการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 นัย คือ มิติการมีส่วนร่วม และบริบทการมีส่วนร่วม หรือสภาพที่เป็นเงื่อนไข สถานการณ์สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมสำหรับในแง่บริบท ได้แก่ ลักษณะการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะข้างต้น ต่อจากนั้นก็เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของการมีส่วนร่วม อาจจะเป็นบุคคลภายในหรือภายนอกหมู่บ้านก็ได้ ประเด็นที่น่าสนใจ ก็คือ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ของผู้มีส่วนร่วมนั้น กล่าว อีกทั้งวิธีการเข้าร่วมพิจารณาได้จากสาเหตุของใจ ลักษณะการร่วม ขอบเขต ระยะเวลา หรือลักษณะกิจกรรมที่เข้าร่วมตลอดจนผลของการเข้าร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 อ้างใน สมภพ คชินธรานันท์, 2541: 20) ได้กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1.การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนต่างๆ

2.การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน

3.การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา บางกรณีก็ได้กำหนดลักษณะการมีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ กัน เช่น

- การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง
- การจูงใจให้มีส่วนร่วมเกิดจากสมัครใจหรือบังคับ
- แบบแผนองค์กร
- ช่องทางการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น เช่น ปักเจกชน หรือกลุ่ม / ทางตรง-ทางอ้อม
- ขอบข่ายกิจกรรมครอบคลุมขนาดไหน

ไตรรัตน์ โภคพลกร (2533 อ้างใน สิริพันธุ์ ไพโรจน์รัตน์, 2543 : 27-28) สรุปความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการปกครอง ดังนี้ คือ ได้แนวทางแก้ไข ปัญหาที่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น, ทำให้ประชาชนต้องผูกมัดตนเองกับสิ่งที่

ตนมีส่วนร่วม เกิดแรงจูงใจบรรลุผลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง, ประชาชนรู้สึกรักและหวงแหนใน
ท้องถิ่นของตนเอง แบ่งเบาภาระรัฐบาลกลาง และ ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต
ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ
บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้ง
นี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้
ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม
และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อได้ดำรงชีพอยู่ได้ปกติ ต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิด
อันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตาม
กฎหมายบัญญัติ

การดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้เว้นแต่จะ ได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง
ได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และผู้แทนสถาบันอุดม-
ศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ตาม
กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วน
ท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวรรคหนึ่งวรรคสอง
ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยงานราชการ หน่วยงาน
ของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือ ราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือ
กิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสีย
สำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว
ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 60 บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติราชการทางการปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ

มาตรา 69 ว่าด้วยหน้าที่ของชนชาวไทย ได้กำหนดหน้าที่ของบุคคลในให้มีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการสะสมพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เราจะสังเกตเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการดำเนินกิจกรรมชุมชน โดยเฉพาะนโยบายการดำเนินการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยปัจจุบันที่เน้นภาคประชาชนเป็นหลัก ซึ่งสังเกตได้จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่ได้ยกมาประกอบ การศึกษาแนวคิดดังกล่าวนี้ทำให้เราทราบนิยามรูปแบบ ขั้นตอน และความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมการท้องที่เวทีเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนโดยชุมชนนี้ก็มีกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญ เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ, การดำเนินการ, การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์หรือการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทั้งการดำเนินการโดยตรงและทางอ้อม โดยการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้นอกจากจะทำให้เราเห็นภาพของกระบวนการดำเนินการกิจกรรมการจัดการท้องที่เวทีเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนว่ามีลักษณะ รูปแบบ ขั้นตอนอย่างไรแล้ว ยังสามารถช่วยทำให้เห็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นสิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในบทบาทปัจเจกชนหรือกลุ่มผลประโยชน์ก็ตาม ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของพฤติกรรม การศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการศึกษาวิจัยนี้จึงสามารถนำมาใช้ในการอธิบายลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่

เกิดการเปลี่ยนแปลงไปได้ ซึ่งจะพิจารณาบริบท สภาพแวดล้อมที่เป็นเงื่อนไข อันเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนประกอบเพื่อใช้ในการอธิบายด้วย

2.1.4 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน

- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อต้องการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการสร้างของมนุษย์ เช่น ประเพณีวัฒนธรรม ก็ตาม คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทยนี้ มีความหมายเช่นเดียวกันกับคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ถูกนำมาใช้ก่อนเพราะเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นโดยนักอนุรักษ์ก่อนเพื่อเป้าหมายสูงสุดในเรื่องการอนุรักษ์ แต่เมื่อมีกระแสนิยมมากขึ้นจึงหันมาใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แทนคำว่าเชิงอนุรักษ์ที่มีอยู่เดิม ซึ่งแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย พอสรุปได้ดังนี้

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism) ปรากฏเป็นครั้งแรกในราว ค.ศ.1987 โดยผู้นิยาม คือ Hector Ceballos - Lascrain (อ้างใน ประดับ เรียงประยูร, 2544 : 16) เป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติที่ไม่ถูกรบกวน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

องค์การท่องเที่ยวโลกและองค์การสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (Agenda 21 : 2002 อ้างใน วารสารเส้นทางสีเขียว, เม.ย. - ก.ค. 2545 : 2) ได้ให้คำขวัญไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยให้ความหมายโดยสรุปไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นกิจกรรมขนาดกลางและเล็ก ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการผลประโยชน์และเศรษฐกิจช่วยลดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวก็จะได้ประโยชน์อย่างแท้จริงในการชื่นชมเข้าใจธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น

อรรถพ บุญจันทร์ (2544 :11) ให้ความหมายโดยสรุปไว้ทำนองเดียวกันว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อชื่นชมความงามของธรรมชาติ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นชุมชนเองซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งนักท่องเที่ยวเองและชุมชน ที่จะได้รับความเพลิดเพลิน และเป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิต เพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นๆ ภายใต้การจัดการโดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ส่งผลให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของสังคมชุมชนตนเอง โดยการจัดการนั้นต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมหรือให้เกิดผลกระทบด้านลบน้อยที่สุด

คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ เชิงอนุรักษ์นี้ อาจหมายถึง การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในพื้นที่ด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ ในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น (ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2541 : 10)

เมื่อพิจารณาความหมายโดยรวมแล้ว ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้องเป็นการท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยการจัดการท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีการจัดการที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการโดยประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวจะต้องอาศัยความร่วมมือชุมชน อันเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพราะท้องถิ่นเป็นเจ้าของทรัพยากร และได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรนั้น ๆ

- การพัฒนาแบบยั่งยืน

การพัฒนาแบบยั่งยืนจะครอบคลุมหลักการสำคัญ 3 ประการ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ อ้างใน ประดับ เรียงประยูร, 2541 : 21 – 22) คือ

1. การประเมินค่าสิ่งแวดล้อม

2. การพัฒนาแบบยั่งยืนจะให้ความสำคัญค่อนข้างสูงมากแก่การประเมินค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากเหตุผลว่า ระบบนิเวศ คือระบบที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ การรักษาธรรมชาติ คือ การรักษาคุณภาพชีวิต

3. การขยายมิติของกาลเวลา

การพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวข้องกับเรื่องพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในช่วงระยะสั้นที่ฝ่ายการเมืองสามารถวางนโยบายเพื่อปฏิบัติได้ (5 ปี หรือ 10 ปี) ในขณะที่เดียวกันเราต้องมองไปให้ไกลถึงอนาคตของชนรุ่นหลังเราหรือไปไกลกว่านั้น

4. ความเสมอภาคและความยุติธรรม

การพัฒนาแบบยั่งยืนเน้นการสนองความต้องการของกลุ่มชนผู้ยากไร้ที่สุดในสังคม และการปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่อชนรุ่นอนาคต คือ ไม่ทอดทิ้งพวกเขาให้ตกอยู่ในความทุกข์ยากมากขึ้น ถ้าเป็นไปได้ก็ให้พวกเขามีระดับความเป็นอยู่พอๆ กับพวกเราในยุคปัจจุบัน

นอกจากนี้การพัฒนาที่ยั่งยืนอาจหมายถึง การพัฒนาที่มุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้ เกิดปัญญา และเกิดความเข้าใจในความเป็นชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ สามารถที่จะคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ซึ่งเมื่อคนในท้องถิ่นสามารถทำกระบวนการดังกล่าวได้แล้ว ก็จะสามารถมองเห็นคุณค่าของชุมชนเกิดการอนุรักษ์และบูรณาการกับการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาแบบยั่งยืนนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศในโลกลูกโลกและประเทศกำลังพัฒนาปัจจุบันในด้านต่างๆ รวมทั้งกำลังเป็นที่ยอมรับและนำมาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อความเหมาะสมในการพัฒนาระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม

ดังนั้น **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน** คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบันโดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย (ที่ประชุม Globe 1990 อ้างใน ปิยพร ทาวิกุล, 2544 : 1) ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ได้ให้นิยามไว้ทำนองเดียวกันว่า เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและไม่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ รวมทั้งท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย (อ้างใน ศิริพันธุ์ ไพโรจน์รัตน์, 2543 : 22) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศนี้ คือ การ

พัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ต้นทุนทางธรรมชาติอย่างมีระบบและให้มีความมั่นคง ยั่งยืนและทำยที่
สุดต้องคืนทุนต่อสังคม ในที่นี้ หมายถึง การให้ท้องถิ่นมีโอกาสตั้งแต่เริ่มรับรู้ ตัดสินใจมีส่วนร่วม
และได้รับประโยชน์ เหล่านี้ถือเป็นกระบวนการที่สมบูรณ์ พิจารณาทั้งในทุนธรรมชาติและ
ทุนทางสังคม

- รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนนี้เป็นแนว
คิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ท้องถิ่นหรือเป็นความพยายามที่จะให้มีการวางแผน
พัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจากส่วนบนมาสู่ส่วนล่าง ทั้งนี้เพราะชุมชนท้องถิ่น คือ ผู้รู้ปัญหา
และความต้องการของตนเองดีกว่าผู้อื่น หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น
อยู่ที่ความรู้ความเป็นอยู่และความต้องการของชุมชนท้องถิ่น โดยกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นมี
ส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อได้มีการเรียนรู้
ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ จึงมีรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผน
การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน หลายรูปแบบ แต่ที่นิยมมี 3 รูปแบบ
(ปิยพร ทวีกุล, 2544 : 24)

รูปแบบที่ 1 การชักชวนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการ
ท่องเที่ยว รูปแบบนี้รัฐจะเป็นผู้วางนโยบายและวางแผนโครงการด้วยตนเอง ประชาชนในท้องถิ่น
ไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดทำโครงการเลย แต่จะถูกชักชวนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอน
การดำเนินโครงการจัดการท่องเที่ยว

รูปแบบที่ 2 การให้องค์กรชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรองสำหรับวาง
แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งรัฐและตัวแทนองค์กรชุมชนท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมใน
การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวนี้ แม้ว่าจะเป็นโครงการที่ริเริ่มจากรัฐบาลกลางก็ตาม แต่ชุมชน
ท้องถิ่นสามารถเข้าร่วมตัดสินใจและเจรจาต่อรองผลประโยชน์กับรัฐบาลได้ เพื่อรักษาผลประโยชน์
ท้องถิ่นตนให้มากที่สุด การมีส่วนร่วมรูปแบบนี้ท้องถิ่นจะต้องมีศักยภาพสูงและมีความตื่นตัวใน
การรักษาผลประโยชน์ของชุมชนตนให้มากที่สุด

รูปแบบที่ 3 การให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ
ยั่งยืนด้วยตนเอง รูปแบบนี้ท้องถิ่นจะเป็นผู้จัดการควบคุมและวางแผนด้วยตนเองอย่างสิ้นเชิง
เป็นลักษณะการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง ประชาชนหรือองค์กรในชุมชนสามารถวิเคราะห์และ

ตัดสินใจกับปัญหาและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนติดตามการประเมินผลสำเร็จของโครงการชุมชนตนเองด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ แต่ชุมชนต้องมีประสิทธิภาพสูงเช่นกัน

การศึกษาแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนนี้ ก็เพื่อจะช่วยให้เราเห็นภาพที่ชัดเจนตรงกันเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนจะเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เราจะสังเกตได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนนี้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ทั้งทางบวกและทางลบ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ, สังคม วัฒนธรรม แม้กระทั่งด้านการเมืองก็ตาม ดังนั้น การศึกษาแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนนี้จะช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการดำเนินกิจกรรมของชุมชน รูปแบบการดำเนินกิจกรรม ว่ามีลักษณะเช่นไร และส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างไร

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐพร แสงประดับ (2527 อ้างใน สุวณี ทรัพย์พิบูลย์ผล, 2544 : 16) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านบ่อสร้าง อ. สันกำแพง จ.เชียงใหม่ พบว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนจากหมู่บ้านชนบทเป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะด้านลักษณะของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย วิธีการดำเนินชีวิต การนำเอาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มาใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการรับเอาภาษาต่างประเทศมาใช้ในการประกอบอาชีพ

เสรี วังสไพจิตร (2534) ทำการศึกษาเรื่อง จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ชวนให้เก็ชขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นว่า ปัญหาผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นมีอยู่จริง แม้ประชาชนโดยทั่วไปจะมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ต้องระมัดระวังอนาคตด้วย ซึ่งได้เสนอทางแก้ไขปัญหา 2 ทาง คือ

1. ด้านปัญหา / ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้หมดไปโดยสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานต่างๆ ให้ตระหนักถึงปัญญา และต้องบูรณาภาพการบริหาร และการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวให้เหมาะสม

2. ด้านของปัญหาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือแนวคิดต่อการดำเนินการท้องถิ่นต้องอาศัยข้อเท็จจริง คือ การให้ความรู้อย่างรอบคอบ การประชาสัมพันธ์ การสัมมนา และในการพัฒนาที่เหมาะสมต้องถือเอาความสมดุลมาเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

จิระพัฒนา หอมสุวรรณ (2534 อ้างใน ปิยพร ทาวิกุล, 2544 : 28) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของสภาตำบลในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ ระดับการศึกษา ตำแหน่งคณะกรรมการ การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ประเภทการมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ ส่วนการมีส่วนร่วมที่น้อยที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมการวางแผนแก้ปัญหาชุมชน ส่วนอุปสรรคต่อการเข้ามีส่วนร่วม คือ ระบบอุปถัมภ์ที่คณะกรรมการสภาตำบล ทำให้ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพได้

นพพร ต้อนรับ (2536) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการพัฒนาที่สูงเฉพาะพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมของโครงการย่อมมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชากรที่อาศัยในเขตโครงการทั้งสิ้น แต่เนื่องจากโครงการกำหนดให้ข้าราชการมีบทบาทสำคัญมากกว่าประชาชน จึงทำให้ประชาชนที่เป็นเป้าหมายของความสำเร็จไม่มีโอกาสเข้าร่วมการดำเนินการต่างๆ เท่าที่ควร การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาโอกาสการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการของประชาชน พบว่า บทบาทสำคัญการดำเนินโครงการยังอยู่ที่ข้าราชการมากกว่าประชาชนที่เป็นผู้รับผลจากโครงการ การสนองตอบต่อโครงการ ต่อกิจกรรมของประชาชนมักไม่ได้รับความสนใจ นอกจากนั้นยังไม่มีกิจกรรมที่มุ่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการมากยิ่งขึ้นแต่ประการใด ดังนั้นรูปแบบการดำเนินงานของโครงการจึงมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้รับอย่างเดียว

ประทุมรัตน์ ชูติมาวิทยาคม (2541) ทำการศึกษาวิจัย บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาการเมืองของจังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาสรุปได้ คือสมาชิก อบต. มีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี มีความเป็นอิสระการบริหารมากกว่าสภาตำบล และมีการบริหารการเงินการคลัง มีความรู้ความเข้าใจดี และมีการประสานงานควบคุมทุกหน่วยงานให้มีความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเชื่อว่าโครงสร้างอำนาจหน้าที่เหมาะสมดีแล้วและข้อบ่งชี้ต่างๆ มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการพัฒนาท้องถิ่นได้ ประกอบกับ อบต.เองสามารถพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อรองรับการพัฒนาได้ ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นกับการดำเนินกิจกรรมชุมชน อันเป็นบทบาทปัจจัยหนึ่งในการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

มงคล ด้านธานินทร์ (2542 อ้างใน สมเกียรติ จันทร์หล้า, 2544 : 29) ศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนเชิงระบบ จากการตรวจสอบข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง นิเวศวิทยา สังคม และวัฒนธรรมของสังคมโลก สังคมไทย และสังคมภาคอีสาน ทำให้เรามั่นใจว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดทางเลือกหนึ่งของภาคชนบทและประเทศไทย ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงนั้น ในการนี้เราเผชิญกับปัญหาว่ากลไกและกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนควรเป็นอย่างไร เพราะคนส่วนมากสนใจที่การใช้งบประมาณและสั่งการตามครรลองของระบบรวมศูนย์กลางอำนาจ เราพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลน่าจะเป็นกลไกที่เหมาะสมกับสภาพการปัจจุบัน และเห็นว่ากิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นกิจกรรมหลักที่ผลักดันให้กิจกรรมอื่นๆ ในองค์การบริหารส่วนตำบลเคลื่อนด้วย

อักษร วงศ์ใหญ่ (2543) ได้ทำการศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มแม่บ้าน กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จ.ลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นของกลุ่มแม่บ้าน พบว่า สมาชิกกลุ่มแม่บ้านส่วนใหญ่มีบทบาททางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ระดับตำบลปานกลางและมีแนวโน้มมากขึ้น ทั้งนี้บทบาทในระดับท้องถิ่นจะมากกว่าในระดับชาติเล็กน้อย มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น อาทิเช่น สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจะมีทัศนคติที่ถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยในเรื่องของการใช้พลังกลุ่มให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ตลอดจนมีลักษณะการตัดสินใจทางการเมืองที่มีคุณภาพสอดคล้องกับแนวทางประชาธิปไตยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของกรอบโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมในชนบทไทย และค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทของเพศหญิงยังคงมีอิทธิพลอยู่บ้าง การแสดงบทบาททางการเมืองจึงอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น อาจเป็นเพราะกระแสการรณรงค์ปฏิรูปการเมืองการกระจายอำนาจ และความตื่นตัวทางการเมือง จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวนี้ทำให้เราทราบบทบาทการรวมกลุ่มกิจกรรมชุมชนกับบทบาททางการเมือง

สิริวัฒนา กังวาลเลิศ (2543) ศึกษาเงื่อนไขที่นำไปสู่การรวมกลุ่มในขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในระดับรากหญ้า : กรณีการต่อต้านการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเข็ซ้อน ภายใต้แนวคิด นิเวศวิทยาการเมือง และแนวคิดเศรษฐกิจศีลธรรมเป็นหลักในการศึกษาลักษณะสังคมที่มีผลต่อการรวมตัวเคลื่อนไหว, เงื่อนไขของใจให้เกิดการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มสมาชิกและเงื่อนไขภายนอกชุมชน จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านอาศัยหลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นบรรทัดฐานในการอาศัยอยู่ร่วมกันและกำหนดบทบาทหน้าที่ในชุมชน เนื่องจากความจำเป็นเรื่องแรงงานการผลิตแบบยังชีพ และความเสี่ยงที่มักเกิดจากความอดอยากและความยากจน โดยความช่วยเหลือ

อาจมีการคาดหวังประโยชน์ตอบแทนมากกว่าความมีศีลธรรม เมื่อเกิดปัญหาขัดแย้ง ก็จะใช้วิธี
อะลุ่มอล่วยต่อกัน ความสัมพันธ์ในสังคมจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มก้อนที่เป็นเงื่อนไขของการร่วมมือ
แก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งเงื่อนไขของใจให้เกิดการตัดสินใจเข้าร่วมในระดับปัจเจกชนเกิดจาก
มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต ประกอบกับการได้รับ
ผลกระทบจากการจัดการทรัพยากร และการคาดหวังประโยชน์จากการเข้าร่วมมือ ส่วนเงื่อนไข
ภายนอกที่มีอิทธิพลต่อขบวนการเคลื่อนไหว ได้แก่ การสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน, ความ
กดดันจากระบบตลาด และการถูกจำกัดสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร ดังนั้นทิศทางการจัดการ
ทรัพยากรของรัฐควรศึกษาให้สอดคล้องกับการดำรงวิถีชีวิตของชาวบ้าน และควรเปิดโอกาสให้
สังคมกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรตนเอง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทำให้เราเห็นได้ว่า กิจกรรมชุมชน
ต่างๆ นั้นมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม
ในลักษณะของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน, กระบวนการมีส่วนร่วมการมีบทบาทในกิจกรรมเพื่อผล
ประโยชน์ทั้งปัจเจกชนและของชุมชน ซึ่งจะสะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ
สังคม และวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ทางเศรษฐกิจ, การเปลี่ยนแปลงด้านวิถี
ชีวิตหรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ข้อเสนอแนะ
และข้อค้นพบต่างๆ จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว สามารถเป็นแนวทางในการศึกษากิจกรรมการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แม้ว่าจะไม่ใช่การส่งผล
กระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยตรง แต่ก็สามารถใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยถึงผล
การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากด้านต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม, การ
เปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคม, บทบาทกลุ่มต่างๆ ในสังคม, ปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรม,
การรับรู้ทางการเมืองและสำนักทางสิ่งแวดล้อมและทางการเมือง หรือแม้กระทั่งกระบวนการมี
ส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการชุมชนก็ตาม ซึ่งทำให้เห็นภาพการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทาง
การเมืองชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเปลี่ยนแปลงในลักษณะใด มีทิศทางอย่างไร
ก็ตาม

2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2.2 ภาพแสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบคิดการวิจัยนี้ตั้งอยู่ที่ความสำคัญของกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยมองว่า กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นชุมชน ทั้งในแง่ของการดำเนินกิจกรรมเองและแง่ของการรับผลจากการดำเนินกิจกรรม ที่ทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมสำคัญ ซึ่งการดำเนินการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนดังกล่าวนั้นจะส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม หรือ ทำให้เกิดความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิต, ความเสื่อมโทรมสภาพแวดล้อม, การขัดแย้งในผลประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ นี้ไปกระทบต่อชุมชนทั้งในส่วนของปัจเจกชนและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน กลายเป็นพลังการเคลื่อนไหวของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตาม เคลื่อนไหวไปสู่กระบวนการทางการเมือง เช่น การกำหนดนโยบาย, การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของชุมชน, การกำหนดโครงสร้างอำนาจและบทบาทในชุมชน, การจัดสรรผลประโยชน์, การแก้ปัญหาคัดความขัดแย้ง ฯลฯ โดยการเคลื่อนไหวเหล่านี้จะเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองผ่านสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน หรือสถาบันทางการเมืองก็ตาม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม ซึ่งอาจสังเกตได้จาก ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม, บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน, บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ / กลุ่มกดดัน, การมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ – ชนชั้นนำในสังคม เป็นต้น โดยมีข้อสังเกตว่า การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นอาจเกิดขึ้นไปพร้อมๆ กับการดำเนินกิจกรรมหรือพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กล่าวมานั้นมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลักษณะต่างๆ ตามแนวคิดทฤษฎีทั้งเรื่องความเสมอภาคทางการเมือง, สมรรถภาพของระบบการเมืองและการแบ่งโครงสร้างของระบบการเมือง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้กรอบคิดการวิจัยนี้เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองว่ามีลักษณะอย่างไร มีทิศทางเช่นไร